

Toespraaken SONT-bestuursleden op de konfereensie Nedersaksisch / Nedderdüütsch: the sleeping giant, 28 september 2016, Europees Parlement, initiatief Annie Schreijer & Jens Gieseke

'How to boost Low Saxon? / Hoe vieter ie et Nedersaksisch an?'

deur Hans Gerritsen, veurzitter SONT

Hoe kan et Nedersaksisch starker wodden? Dat is deur et gebruik veerder an te vieteren. Mar hoe kun we dat op 'n besten doen? Die vraogen bin de leidraad veur de akties van SONT en de inspannings van de streektaelinstituten in Nederlaand. Wi'j willen dat et Nedersaksisch meer kracht krigt, omreden et de moedertael is van 2/3 van de roem drie miljoen meensken in et Nedersaksische taelgebied, roegweg Noord- en Oost-Nederlaand. Die tael is emosie. Gevulens kuj' beter uteren in et Nedersaksisch as in et Nederlaans. Expressie daor is de eigen tael et ragfienste en toegelieke sterkste middel toe. Et Nedersaksisch is ok een kulturele schat, mit unieke woorden, zeggies, spreekwoorden en grammatika. Die schat verdient et om in Europees verbaand huded te wodden. Dat is de terechte bosschop van de Raod van Europa.

Wezenlik veur et al of niet praoten van de tael is de staotus, et imago, et beeld dat d'r maatschoppelik bestaot. Wodt d'r op daelekeken, zien meensken et as onweenselik dialekt of vulen ze schaemte. Dat het spietig genoeg lange jaoren zo west, deurdatt et Nederlaans van et westen uut en et Duuts van uut et oosten en zuden over de tael henne kommen binnen. Dat is kommen deur et verschoeven van ekenomische en poletieke machtscentra. Gelokkig is al sund tieden et begin van een ommekeer gaonde. En daor is staorigan meer vuur en vaosie in kommen. Dit jaor vuult an as de tied dat d'r echt dingen gebeuren gaon. Meensken vulen dat de eigen tael en kultuur onder drok kommen te staon. As reaktie op de globalisering, de informatika en de opdringende ienhiedskultuur is d'r meer wardering veur geschiedenis, eigenhied, tael en regionaole en lekaole kultuur. Meensken hollen van verschillen en variaosie en vulen heur daor bi'j thuus. Behalven dat ze heur betrokken vulen bi'j et wereldteniel richten ze heur toch ok weer op et eigene. Dat maekt dat de eigen identiteit een herwardering krigt. Et Nedersaksisch het zodoende de wiend goed mit. Dat is een goeie zaeke. Mar d'r is nog veul wark te verzetten, omreden de tael onder drok staot en omdat de tael vaeke niet meer overdreugen wodt op jongere generaosies.

Extra hulpe is neudig om et beeld van et Nedersaksisch vule beter te maeken. Et SONT zet him in om een laandelike erkenning van et Nedersaksisch deur et kammenet tot staand te brengen. Dat is een hiele poze perbeerd via diel III van et Europees haandvest van de Raod van Europa. Dat het de Rieksoverhied liekewel kopschouw maekt vanwegens de erverings mit et Fries. In diel III van et Haandvest staon veul veer utwarkte verplichtings die tot extra kosten en wetgeveri'je leiden kunnen zollen en die vaeke ok ofleiden van de kern van de zaeke, nl. wardering en imago van de tael. Daoromme bin SONT en de streektaelinstituten in overleg mit et Ministerie van BZK een eer pad insleugen as et juridische. Wi'j hebben keuzen veur een aandere, meer positieve benaodering. Op dit mement bin wi'j mit et Ministerie van BZK veer henne mit een konvenant dat de laandelike erkenning beschrift en daor een meerjaorepergramme bi'j heuren zal. Et beleid is richt op anvieten, mithelpen en meugelik maeken en niet op verplichtings en veurschriften. De maatschoppelike domeinen daor de erkenning him op richt bin kultuur, onderwies, media en

eupenbaor bestuur. Ondertekeners zullen wezen de Minister uut naeme van de Rieksoverhied, de perveensies en gemienten in et Nedersaksisch Taelgebied en ok SONT.

Wi'j verwaachten van dit konvenant en akties die d'r bi'j heuren dat d'r een belangrieke positieve impuls komt en dat et maatschoppelijke imago van de tael versterkt wodt. Zoks dreegt bi'j an meer belangstelling en herwardering van de tael. We verwaachten dat d'r daordeur ruimte kommen zal veur de tael en dat die daordeur him beter veerder ontwikkelen kan. Dat bin wezenlike veurweerden veur behoold. Wi'j richten oonze blik liekewel naor veuren, et is gien retro-aktie, gien inspanning tot resteraosie. Et doel is de tael te beholen, as levendige tael, die him dus ok veerder ontwikkelt.

Om te zorgen dat zoks allegere gebeurt hewwe oonze streektaelinstellings as et waore as follementen. Die bin onmisber: ze hebben ja de kennis die neudig is, ze ondersteunen veul kulturele aktiviteiten, bin drok in de media, leggen verbienings mit et onderwies en et eupenbaor bestuur en doen nog een hieleboel meer. Ok alle meensken die warkzem binnen in die sektoren kun veul doen om et Nedersaksisch meer ruimte te geven. Ze kun heur daorbi'j steund vulen deur al die meensken uut oons gebied die van heur tael holen, een tael die heur nao an et hatte ligt en die heur dierber is. Dat verlangst om dat Nedersaksisch in ere te holen krigt de hieltied maatschoppelijke en poletieke steun. Et is om bliede van te wezen dat ok in et Europese Parlement de belangen van et Nedersaksisch een goed onthael kriegen. Annie Schreijer en Jens Gieseke, hiel veul dank veur dit prachtige initiatief.

Ik beschreef ni'jsies et pad dat SONT veur him zicht – in algemiene zin. In 't biezunder veur 't verbaand van de EU van vandedmiddag daenk ik dat ok de parlementariërs van EU en volksvertegenwoordigers in Nederlaand en Duutslaand zels gebruik en imago van Nedersaksisch / Nedderdüütsch stevige impulsen geven kunnen. Ik biede drie idenen :

- zorg dat Nedersaksisch / Nedderdüütsch struktureel en positief nuumd wodt, elke keer as et taelen / taelgebruuk in Europees of nationaal verbaand anbelangt
- gebruik et Nedersaksisch / Nedderdüütsch veural ok zels, daore en wanneer as dat kan
- zet asjeblijf de pesisie van et Nedersaksisch / Nedderdüütsch struktureel op jim agenda's, in elk geval op die van de zonuunde Minority Intergroup.

Mit mekeer maeken we et Nedersaksisch starker! Dank veur jim andacht!

‘Wat is Nedersaksisch – in Nederland?’ (konferensie 28 september, Europarlement in Brussel)

prissentaasie deur Henk Bloemhoff, siktaoris SONT en bestuurslid EBKT

Vrouw Schreijer, Heer Gieseke, Vrouwluden en Manluden,

Wat is Nedersaksisch, waar hebben we ’t over? Ik duuk alderdeerst in ’t verleden en begin bi’j ’t Ooldgermaans. Dat ontston lange leden, zoe’n 1300 v.Chr., uut et Indogermaans.

fasen, kenmarken

En dat gebeurde in zuudwest-Skandinavië. Et verbreidede him eerst naor et gebied daor now Noordwest-Duutslaand en ok Nederland is. D’r kwammen ok drie heufdvormen uut, vanof et begin van de jaortelling: oons West-Germaans, et Noordgermaans en et Oostgermaans. Van ± 500 of gruuide et Westgermaans uut mekaander. Zo ontstonnen: Ooldsaksisch, Ooldnederlaans, Ooldhoogduuts, Ooldengels, Ooldfries.

Van Brussel uut bekeken wodde in de Nederlanen et Ooldsaksisch praot boven de Rijn, westelik tot en mit De Veluwe en waar now Heerenveen is. In et hoge noorden tot en mit de stad Grunningen. De Grunninger Ommelanen niet, die weren tot 1500 veurnaemelik Fries.

Rond 1150 gong et Ooldsaksisch over in de fase Middelnederduuts. In de Nederlanen was dat ‘westelik Middelnederduuts’, tot ongeveer 1600.

Ooldsaksisch *hebbign*, dus tot zeg mar ongeveer 1150, is *hebben* wodden. In Drentse teksten van ongeveer 1400 staot soms *hebn*, *zegn* en zo, dan het de twiede lettergrepe de *e* al verleuren, dat zal west hebben zoas et nog altied klinkt: [hɛbm]. De ontwikkeling van Ooldnederlaans *hebon* is aandere: uut *hebon* > *hebbe(n)*. De twiede *e* wodde nog altied zegd, mar in de volkstaal gong de slot-*n* verleuren, dat was in de 16de, 17de ieuw. *Hebbe* dus, compleet aandere as in et Nedersaksisch mit [hɛbm].

Ooldsaksisch *gripgn* was in Middelnederduuts *gr[i:]pen*, de uutspraake van oons Nedersaksisch now is [gripm]. Mar mit veraanderingen in de 17de ieuw kwam d’r in et Algemien Nederlaans een [ɛi]: *grijpe(n)*

Et Nedersaksisch van now het *griepen* [gripm], mit een kotte *ie*, gien *ij*. D’r is vule meer, mar ik gao now over naor Nedersaksisch as ienhied in verscheidenhied.

Overal geliek bin:

- *slaopen, jaor*: mit òò-achtige klaank.
- *griepen* (kotte *ie*), *blieven* (lange *ie*)
- uutspraake mit *-n, m, ng* ([ŋ]) in *bieden* [dn], *roepen* [pm], *warken* [kŋ]

Veul is geliek, mar d’r bin netuurlik verschillen.

Et Nedersaksisch wodt wel taelkundig, opdield in heufdvariaanten naor gebied: Grunningen, Drenthe, Stellingwarf(s), Sallaand, Twente, Achterhoeke, Veluwe. Tussen die gebieden bin dus taelverschillen.

Inkelde woordveurbeelden mit *vokaalverschillen*:

Zuud-Drenthe, Twente, Achterhoeke: *water, laat*

Westelik Overiessel, dielen Veluwe: *wäter, läät(e)* (fonetisch: [æ:])

Stellingwarf(s) e.o.: *waeter, laete* [ɛ:]

Twente, Sallaand, Achterhoeke: *etten, leppel*; Grunningen, Drenthe, Stellingwarf, westelike Veluwe: *eten, lepel*

Grunningen: *bouk, nait, gruin*; elders *book* of *boek*, *neet* of *niet*, *greun* of *gruun*

We spreken van heufdvariaanten. En now wat over de schreven kultuurtael.

Nedersaksisch: schreven tael, onderwarp van studie

In de Middelleuwen was et Middelnederduuts schrieftael van kloosters, in oorkonden, in rechtsverslaegen. Zoas et Drentse Ordelenboek en et schriftelike verkeer van de beroemde Hanze. Al verdween de Hanze, in 16de, 17de en soms 18de-ieuwse teksten die 'Nederlaans' lieken vien ie nog vaeke oostelike kenmerken. De ni'je ontwikkeling van de schrieftael, in literaire teksten veural, is van ± 1800 of. Dan is d'r, ok aj' et over et hiele gebied bekieken, een min of meer deurgaonde schrieftredisie.

Kotleden gaf SONT twee bloemlezingen uut. Mit *proza vanof WO II* onder de titel 'Gloepens' en mit *poëzie vanof WO II* onder de titel 'Verrassend Nedersaksisch'.

De schrieftredisie is levendig, ok vandaege-de-dag. Echt grote schrievers as de Drentse Marga Kool en Stellingwarver Johan Veenstra verkopen duzenden exemplaoren per boek. Wel blijft et Nederlaans arg dominant; sommige schrievers stappen d'r soms op over.

Van 1800 of is d'r ok wetenschappelijke belangstelling. Een nog aorig recent overzicht van et onderzoek gefit et *Handboek Nedersaksische taal- en letterkunde* (2008).

Pesisie van et Nedersaksisch

Sund de jaoren zestig gaot et tal sprekers dudelik achteruutgaot. De RU Grunningen hul een taeltaelling in 2003.

Inkelde heufdrisseltaoten

- 2 miljoen die et nog praoten kunnen;
- 1,6 miljoen die dat thuis ok dot;

- et Nedersaksisch wodt vri'j veul lezen: 1,3 miljoen;
- lezen kunnen = 2,3 miljoen (ok aanderstaeligen dus).

D'r is een tendens van teroggelopen per generaosie:

van oold (61+) > middengroep (40-60) > jong (18-39):

Meensken die zeggen dat ze et **spreken kunnen**: 70,1% > 66,9% > 64,4%

Thuus inderdaod spreken: 52,2% > 51,9 % > 39,7%

De beheersingsciefers en gebruiksciefers per regio (kunnen vs. thuus inderdaod spreken)

Grunningen 78 / 46

Drenthe 77 / 53

Stellingwarf 58 / 42

Sallaand + Stienwiekerlaand (NW-Overiessel) 73 / 62

Twente 76 / 62

Aachterhoeke 73 / 60

Veluwe 49 / 37

D'r is dus achteruutgang in beheersing en spreken. Recente indrokken bin: kiender leren et niet veul meer. Mar: kiender bin tot heur achttiende, twintigste veraanderlik. Veerder: de groep tussen 10 en 20% die et wel kan mar toch niet sprekt moet stimuleerd wodden om et Nedersaksisch ok te bruken, krek as die kiender.

De oorzaeke is: Nedersaksisch het bi'j grote groepen gien goed imago. Inzet van SONT, EBKT en streektaelinstituten is: imago moet beter, stimuleer, maek meensken bewust.

Instituten veur veurzienings

Nedersaksisch krigt taelzorg / Sprachpflege etc. deur streektaelinstituten. Zi'j helpen, stimuleren en ontwikkelen, ok veur et basisonderwies

Streektaelinstituten of geliekense veurzienings:

3 in Grunningen (2x Stad, 1 x Scheemda)

1 in Drenthe (Beilen)

1 in Stellingwarf (Berkoop)

2 in Overiessel (Zwolle, Enschede)

1 in Aachterhoeke (Doetinchem)

Aktiviteiten veur stimulering en taelzorg deur die instituten bin:

Kultuur: boekproduktie: iedere streek, behalven de Veluwe, zoe'n 3 tot 10 boeken per jaor, zoks varieert per regio. Ie hebben veul optredens van auteurs. Tiedschriften in et Nedersaksisch: Grunningen, Drenthe, Stellingwarf

Veerder bin d'r manifestaasies, wedstrieden en literaire priezen. D'r is veul an meziek: cd's, m.n. Grunningen, Drenthe; overal hej' groepen en individuele zangers

Onderwiesaktiviteiten:

Basisonderwies: Grunningen, Drenthe: struktureel anbod van materiaol en meugelikheden; Stellingwarf: struktureel andacht op de meerste schoelen in et vak hiemkunde; Overiessel, Gelderlaand warken incidenteel.

Dan bin d'r de kursussen veur volwassenen (vri'jwillig), deur streektaelinstituten: die bin min of meer struktureel, in Grunningen, Drenthe, Stellingwarf, Overiessel.

Hoger onderwies: op sommige Pabo's is flink ommedaenken veur et Nedersaksisch, in et biezonder op die van Stenden Hogeschoele (UAS) in Emmen. Daar is kotleden een lektoraot Duuts en Nedersaksisch (Drents) insteld.

Websteden / Websites mit lesveurzienings: Drenthe, Stellingwarf, Grunningen

Media:

Grunningen: regioradio / -tv: min of meer struktureel bruukt

Drenthe: regioradio / -tv: vri'j riegelmaatig an de odder

Overiessel: regioradio / -tv: slim incidenteel;

Gelderlaand: regioradio / -tv: streektael bijna 'verbannen'; Nedersaksisch wel op lekaole radio's, zoas bi'jveurbeeld in Zelhem

Stellingwarf: lekaole radio: inkelde pergrammes

Alle streektaelinstituten hebben webstee mit tekst / hulpmiddels in streektael

Alles van hierveur gefft een beeld van et Nedersaksisch. Jongeren bruken et minder, leren et minder. In onderwies en media ziej' niet vule van die reus, die sleeping giant.

Mar, Vrouw Schreijer, Heer Gieseke, Vrouwluden en Manluden,

Nedersaksisch is gien ofzakt Nederlaans, dat is onzin. Et is twaelf- tot vuuftienhonderd jaor eigen, immaterieel arfgoed. Een echte tael, bevestigd deur de Raod van Europa. Vertel dat, illestreer dat, zorg veur kennisverbreiding en –ontwikkeling, geef et beeld zoas et is: een volweerdige tael. Dan wodt de tael starker en het de reus gien 'liemen voeten', mar krigt hi'j de bienen van een vurig Saksisch peerd!